

Semantic Analysis and Classification of Conceptual Metaphors in Persian Compound Verbs: A Study in the Framework of Cognitive Linguistics

Vol. 15, No. 4, Tome 82
pp. 361-407
September & October
2024

Fateme Sadeghyar¹, Reza Rezaei^{2*} & Mozghan Hooshmand³

Abstract

The present study attempts to analyze and classify different types of conceptual metaphors and their method of conceptualization among Persian compound verbs based on cognitive semantics approach in metaphor analysis. The research method is descriptive-analytical and corpus-driven. Data collection was done through Sokhan's 8-volume dictionary as well as Persian language database. The research data consists of more than 1000 Persian compound verbs in the form of 20 common Persian language combinations, for each of which 50 current Persian language combinations were examined and analyzed. In fact, the objective of the authors is to analyze the types of conceptual metaphors and their frequency as well as to show their conceptualization among Persian compound verbs. The main objective of the current research is to answer the following questions: 1. How is metaphorical conceptualization formed in Persian compound verbs? 2. Which of the common conceptual metaphors has a higher frequency of occurrence? The results showed that in this corpus there are five domains of source, object, container, human being and material, which all belong to ontological metaphors are with a big difference (especially in comparison with the first two domains) the most frequent source domains in this corpus of Persian.

Keywords: metaphor, cognitive semantics, Persian compound verbs, mapping, conceptualization

¹ MA in General Linguistics, Department of English Language and Literature, Yasouj University, Iran

² Corresponding Author: Assistant Professor of Linguistics, Department of English Language and Literature, Yasouj University, Iran; E-mail.Reza.rezaei1@yu.ac.ir,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7636-6135>

³ Assistant Professor of Linguistics, Department of English Language and Literature, Yasouj University, Iran; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0250-3870>

Received: 28 December 2022
Received in revised form: 15 March 2023
Accepted: 5 April 2023

1. Introduction

Fundamental studies and research in the field of cognitive linguistics began in the 1970s, and from the 1980s, it became increasingly important, and today it has become one of the leading schools of linguistics, more important in the West, particularly in Europe. Cognitive linguistics is rooted in the emerging linguistic and cognitive sciences of the 1960s and 1970s, particularly in the examination of categorization in the human mind and Gestalt psychology, and is an approach to the study of language based on our experiences of the world, our way of seeing things, understanding and our way of conceptualizing. Cognitive linguists do not view language as a system distinct from other mental faculties. In other words, they do not accept the realm of the spirit. In cognitive linguistics, it is assumed that language is a mental faculty outside the domain and dependent on other mental faculties. Cognitive linguists attempt to describe the system and role of language. They examine the relationship between human language, its mind, and its social and physical experiences. Considering the fecundity of the composition process in the Persian language and the subsequent formation of compound verbs, which have a high frequency of occurrence in the Persian language, and since there has been no research on this approach around these verbs, it is necessary to research this subject.

In this regard, the objectives of future research are: a) metaphorical ways of conceptualizing them based on concepts such as concept mapping, field of origin and destination; b) examine, analyze, and categorize all kinds of conceptual metaphors among Persian compound verbs.

The current research is descriptive-analytical. The collection of the required data is done via the 8-volume Sokhon dictionary and the Persian language database. The research body includes 1000 Persian compound verbs, which are analyzed in the form of 20 common combinations of the Persian language and 50 current combinations for each, and various metaphors are extracted and represented based on the stages of the

theoretical framework.

In the present study, the authors attempted to answer these questions: 1. How is metaphorical conceptualization formed in Persian compound verbs? 2. Which of the common conceptual metaphors has the highest frequency of occurrence? The results showed that in this corpus, the five original domains of object, container, human, living being, and matter, which all belong to ontological metaphors, are by far (especially the first two domains) the most frequent original domains in this Persian language corpus.

2. Review of Literature

Until now, a lot of research has been carried out on compound verbs from the point of view of their syntactic and semantic construction in Persian language. The traces of this research can be followed both within the framework of traditional grammar and in the approaches proposed in modern linguistics in terms of semantics and grammar. On the other hand, the question of conceptual metaphors in the context of semantics, raised for the first time by Likoff and Johnson (1980), has also been the subject of numerous research. Therefore, in this section, the authors have reviewed work in the two areas of compound verbs and conceptual metaphors that have the most affinity with the present research. A review of other research is beyond the scope of this discussion and is fundamentally irrelevant to the topic under discussion. On the other hand, the authors have reviewed these studies in a logical and timely manner and in a categorized and separated manner to show the differences and commonalities of each of them with the current research to reveal the innovative aspects of the research.

2.1. Compound Verbs from the Point of View of Traditional and Modern Grammar

By dividing verbs into two categories, simple and non-simple, compound

verbs should be considered non-simple verbs made up of different components. The constituent elements of the compound verb together play the role of a verb and are stored together as a lexical unit in the vocabulary of speakers of the language. Compound verbs constitute the most frequent grammatical elements in the Persian language and have a controversial status in terms of syntactic and semantic characteristics.

Modern research on the compound verb has mainly focused on the two concepts of composition and conjunction as two main elements in the formation of this category of verbs.

2.2. Noun Conjugation

“It is a process that combines the [explicit] object with the verb, and the result of the combination, which is a word, plays the role of the proposition of the sentence. Incorporation as defined is a "syntactic" process, and although this process is generally thought to be common in Native American languages, a fair analysis of these cases reveals that most of these languages lack such a process” (Kroeber, 1909, pp. 541-544).

On the other hand, eminent linguists like Sapir consider the formation of compound verbs to be both lexical and syntactic. Therefore, according to Kroeber's (1909) assertion that the existence of the noun incorporation process is improbable, Sapir's article is in fact a "refutation of this assertion." According to Sapir, Kroeber's definition of the assimilation process considers this process on the one hand as a lexical construction and on the other hand as a syntactic construction. It is a process of lexical construction, because two independent structures (one a noun and the other a verb) “are linked together and form a lexical unit, and it is syntactic because the noun linked to a verb must be the (explicit) object of this verb” (Sapir, 1911, pp. 250-257).

2.3. A Brief Review of Studies on Conceptual Metaphors within the Framework of Cognitive Semantics

Since cognitive linguists have discussed the importance of metaphor in language, mind, and thought, “the main idea is that metaphors are based on our embodied experience and then provide a context for analyzing metaphors in a simultaneous framework” (Imre, 2010, pp.17-81). In the cognitive approach to meaning, metaphor is considered “one of the inseparable characteristics of the mind, which is realized through a concrete concept in order to better understand mental concepts” (Grady, 2007, p. 189). In conceptual metaphor theory, our thinking has a metaphorical structure, just like language. Conceptual metaphors are examined in the layers of the mind and not all of them find linguistic representation, but are present in culture, art, customs and symbols, because the conceptual system of the mind is metaphorical in a significant measure. Metaphor is the use of one concept to understand another concept or the application of an element from one realm of experience to another. Therefore, based on the proposed similarities, it transfers the meaning of one concept to another. However, metaphor is about words and not concepts. But the place of metaphor is in concepts, not in words.

3. Theoretical Framework

In cognitive semantics, conceptual metaphors are a process that connects two different ideas. These two thoughts are one in the conceptual field of the origin and the other in the conceptual field of the destination. The concepts of the source domain are more objective than the concepts of the destination domain and are used to conceptualize the destination domain. Therefore, conceptual metaphor is a process of understanding and understanding, through which understanding as well as conceptualization of abstractions are possible. The systematic correspondences that connect the source domain and the destination domain are called mappings, and the formulas that are

extracted based on these correspondences are called mappings (Afarashi, 2011, 2017; Grady, 2007; Talmy, 2000).

According to Lakoff and Johnson, the essence of metaphor is the understanding and experience of one type of thing in terms of another type. We act based on the way we imagine things (Likoff & Johnson, 1980).

Therefore, the nature of metaphor can be briefly described as follows:

1. Metaphor is the main mechanism through which we understand mental concepts and perform mental reasoning.

2. Many subjects, from the most obscure to the most obvious scientific theories, can only be understood through metaphor.

3. Although most of our conceptual system is metaphorical, a significant part of it is non-metaphorical. Metaphorical understanding is based on non-metaphorical understanding.

3.1 Proposed principles to study the conceptual metaphors

3-1-1conceptuality principle

3-1-2 Ubiquity Principle

3-1-3unidirectionality and necessity principle

3-1-4Invariance principle

3-1-5Experimental motivation principle

3-2 Different types of cognitive metaphors

3-2-1 : Structural

3-2-2: orientational

3-2-2: ontological

4. Metaphorical language is a surface reflection of conceptual metaphor.

5. Metaphor is primarily conceptual, not linguistic.

4. Research Methodology

The present research is descriptive-analytical and corpus-oriented, and the authors started their work without presupposition of the existence of various nomenclature and source domains in the class of existing metaphors as well as in the whole corpus, and in this way, they have not chosen a specific domain of metaphors. Collecting data (compound verbs) and analyzing their meaning through the 8-volume dictionary of words and sample sentences extracted from the Persian language database. In this research, more than 1000 current combinations and nearly 1500 sentences along with their analysis and metaphorical classification have been used. What is the basis of the analysis of compound verbs in the present research is the model presented by Dabir Moghaddam (2004) in the article "Compound Verbs in the Persian Language". Fifty combinations were examined for each collaboration and various metaphors were extracted and represented based on the stages of the theoretical framework.

5. Data Analysis

5.1. Ontological Conceptual Metaphors

Among the 1500 cases of ontological metaphors in the form of 580 noun mappings, the highest number was assigned to noun mapping (mental states/emotions are objects). The ten most frequent name mappings in the ontological class are as follows.

Table 1 and Figure 1 show that in the category of ontological metaphors, the targeted areas have the highest frequency of occurrence, or in simpler terms, what the abstract concepts expressed through conceptual metaphors in the Persian language are.

The corpus findings also showed that the most frequent domain of origin in the category of ontological metaphors used to explain abstract concepts are "objects" with 684 occurrences in the corpus, and the origin domains of

"container" with 350 occurrences, "man" with 127 occurrences, "Animals" with 101 occurrences, "Substance" with 79 occurrences and "Movement" with 74 occurrences are in the next ranks respectively.

5.2. Structural Conceptual Metaphors

We call structural metaphor in which one concept is expressed in the form of another concept; such as: "time is gold", "work is eternal capital", and "the world is a caravan".

Among the 450 structural conceptual metaphors found in the form of 155 noun mappings, the most frequent noun mapping was "goals/desires are destinations" with 20 occurrences, and the noun mappings were "life is a journey" and "to understand is to see" with 19 repetitions in the following rows.

Structural findings revealed that in the class of structural metaphors, the abstract concepts of "goals/desires", "life", "time" and concepts related to "mind [understanding, reasoning, thinking, paying attention and..." have the highest frequency of occurrence. Among the concepts of the destination domain, the objective concepts of "travel", "building", "seeing", "food" and "source" were among the most widely used concepts of the origin domain to express abstract concepts in the body under study.

As seen, the concept of "travel" is the most widely used objective concept to construct abstract concepts. In Table 3, to show the diversity of this metaphor, we present the examples found in the body that is constructed using the concept of "travel", along with the concepts of destination and route, which are part of the overall concept of travel.

After examining the sample body, among 125 cases of directional metaphors in the form of 9 types of noun mapping, the domain of origin "up and down" had the highest frequency of occurrence with a significant difference compared to other types. The frequency of other types of source

domains in the category of directional metaphors can be seen in Table 4.

6. Conclusion and Discussion

In this research, an attempt has been made to answer the research questions, to determine how to represent the types of conceptual metaphors in a corpus of compound verbs of the Persian language, and to provide statistical analyses based on these data.

Since the creation of this theory, the question has been raised as to which areas of common origin are used to understand which of the most common abstract concepts? The answer to this question is undoubtedly possible through physical studies. Studies that are based on speculation, linguistic sham, or the investigation of the most common areas of origin and destination in the articles related to conceptual metaphors and related examples, will not give a correct and accurate answer to this question. Therefore, a sample corpus from the Persian language was referred to to answer these questions in the present research. In this structure, the first five domains of origin from the following domains, which are all from the category of ontological metaphors, were by a large margin (especially the first two domains) the most frequent domains of origin in this structure from the Persian language and among compound verbs and their conceptualization methods: 1. object; 2. container; 3. Man; 4. Animate; 5. Material; 6. Travel; 7. Motion; 8. Location; 9. food; 11. Physical experiences; 12. Animals; 13. Body parts; 14. Force; 15. Light and darkness; 16. Building.

Since the concepts related to mental states and emotions are one of the most widely used target domains in language, and on the other hand, the object origin domain is one of the most commonly used domains in the category of ontological metaphors, it is expected that the metaphorical mapping (mental states/emotions are objects), the most frequent mapping in the classification of conceptual metaphors, is among compound verbs in

Persian language. Therefore, the metaphorical conceptualization of compound verbs is based on noun mappings, which is described earlier. Based on the corpus-oriented analysis and the obtained results, as stated, in the class of ontological conceptual metaphors, the most frequent metaphorical mapping, among 1500 ontological metaphors in the form of 580 noun mappings, the largest number was dedicated to mental states/emotions (151 cases).

Since the three domains object, container, and human are among the most used domains for understanding abstract concepts of language, the object domain is expected to have the highest frequency in the formation of metaphorical mappings. Based on the analysis of the body orbit and the results obtained, as shown, in the class of ontological conceptual metaphors, the most frequently used original domain to explain abstract concepts is that of "objects" with 684 occurrences, and the original domains are the "containers". with 350, "man" with 127, "living beings" with 101, "substance" with 79, and "movement" with 74 occurrences are found in the following ranks respectively.

Since the concept of time is one of the most commonly used abstract concepts to understand it in language, structural conceptual metaphors are used, especially conceptualization in the speech domain, so it is expected that the nominal mapping (the time something is in motion) is the most frequent metaphorical mapping in the class of structural metaphors.

Based on the body orbit analysis and the results obtained, as shown, in the category of structural conceptual metaphors, the most frequent noun mappings were found among 393 structural metaphors occurring in 20 cases and the metaphors “ “goals/desires are destinations” were found in the form of 178 name mappings. A concept (life is a journey) and (understanding is seeing) appeared in the next row with 19 repetitions.

Considering the wide application and diversity of conceptual metaphors in everyday language, which are constructed using the most frequent origin

domain in the travel origin domain class "travel", we expect that the conceptual domain of conceptual metaphors is structural.

Based on the analysis of the body orbit and the results obtained, as shown, in the class of structural conceptual metaphors of the original field, "journey" is the most widely used objective concept for constructing abstract concepts.

It appears that within the category of directional conceptual metaphors, noun mapping (higher is lower) has the highest frequency of occurrence. Based on the analysis of the body orbit and the results obtained, as shown, in the class of directional conceptual metaphors, among 102 cases of directional metaphors in the form of 9 types of nominal mapping, nominal mapping (plus c 'is high, less is low) with a significant difference compared to other types. It had the highest frequency of occurrence.

Based on the corpus-oriented analysis and the results obtained, as shown in Table 4, in the category of directional conceptual metaphors, the most frequently used original domain to explain abstract concepts was "up and down" with 66 repetitions in the corpus.

It has been predicted that the original five domains 1. Man (ontological), 2. Container (ontological), 3. Object (ontological), 4. Journey (structural), 5. Force (structural) are among the domains most widely used of origin in the entire examination of the case. According to the corpus results, the following five original domains, all of which belong to the category of ontological metaphors, were by far (especially the first two domains) the most frequent original domains in this Persian language corpus:

1. Object (684 items, 41 percent); 2. Container (350 items, 20 percent); 3. Humans (127 cases, 7 percent); 4. Alive (101 cases, 6 percent); 5. Female (79 cases, 4 percent).

After them, the most commonly used original fields in this structure were:

6. Travel (71 cases, 5 percent); 7. Movement, 59 cases, 4%); 8. Location (50 cases, 3 percent); 9. building (43 cases, 3 percent); 10. Food (22 cases, 2 percent); 11. Physical experiments (18 cases, 1 percent); 12. Animals (17 cases, 1 percent); 13. Body parts (17 cases, 1 percent); 14. Force (15 cases, 1 percent); 15. Light and darkness (14 cases, 1 percent).

Overall, in this research, an effort has been made to provide a preliminary framework for the corpus-oriented study of conceptual metaphors in the Persian language. Undoubtedly, this research can be a starting point for a systematic and structured study of conceptual metaphors as well as how to represent and conceptualize them among the compound verbs of the Persian language

دوماهنامه بین‌المللی

۱۵۵، ش ۴ (پیاپی ۸۲)، مهر و آبان ۱۴۰۳، صص ۲۶۱-۴۰۷

مقاله پژوهشی

<http://dorl.net/dor/20.1001.1.23223081.1401.0.0.296.8>

تحلیل و طبقه‌بندی معنی‌شناختی استعاره‌های مفهومی در افعال مرکب فارسی: مطالعه‌ای در چارچوب زبان‌شناسی شناختی

فاطمه صادقیار^۱، رضا رضایی^{۲*}، مژگان هوشمند^۳

۱. دانش آموخته کارشناسی ارشد زبان‌شناسی، گروه زبان و ادبیات انگلیسی، دانشگاه یاسوج،

یاسوج، ایران.

۲. استادیار زبان‌شناسی گروه زبان و ادبیات انگلیسی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران

۳. استادیار زبان‌شناسی گروه زبان و ادبیات انگلیسی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران

پذیرش: ۱۴۰۲/۱/۱۶

دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۷

چکیده

پژوهش حاضر می‌کوشد تا با اتکا بر ارکان معنی‌شناسی شناختی در تحلیل استعاره به تحلیل و طبقه‌بندی انواع استعاره‌های مفهومی و همچنین شیوه مفهوم‌سازی آن‌ها در میان افعال مرکب فارسی بپردازد. روش تحقیق توصیفی - تحلیلی است. جمع‌آوری داده‌ها از طریق فرهنگ ۸ جلدی سخن و همچنین پایگاه دادگان زبان فارسی صورت گرفته است. داده‌های پژوهش بالغ بر ۱۰۰۰ فعل مرکب فارسی است که در قالب ۲۰ همکرد رایج زبان فارسی که به ازای هر کدام ۵۰ ترکیب فعلی از زبان فارسی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. درواقع هدف نگارندگان این است تا انواع استعاره‌های مفهومی و بسامد آن‌ها و همچنین شیوه مفهوم‌سازی آن‌ها را در زبان فارسی تحلیل کنند. هدف اصلی جستار پیش رو پاسخ‌گویی به پرسش‌های زیر است: ۱. مفهوم‌سازی استعاری در افعال مرکب زبان فارسی چگونه شکل می‌گیرد؟ ۲. از میان استعاره‌های مفهومی رایج کدام یک دارای بسامد وقوع بیشتری است؟ نتایج نشان دادند که در این پیکره پنج حوزه مبدأ^۱ شیء، ظرف، انسان، جاندار و ماده که همگی متعلق به استعاره‌های هستی‌شناختی هستند با اختلاف زیادی (به‌ویژه دو حوزه اول) پربسامدترین حوزه‌های مبدأ در این پیکره از زبان فارسی هستند.

واژه‌های کلیدی: استعاره، معنی‌شناسی شناختی، افعال مرکب فارسی، نگاشت^۲، مفهوم‌سازی.

۱. مقدمه

مطالعات و پژوهش‌های بنیادین در حوزه زبان‌شناسی شناختی از دهه ۱۹۷۰ میلادی شروع شد و از دهه ۱۹۸۰ میلادی به بعد روز به روز بیشتر مطرح شد و اکنون به یکی از مهم‌ترین مکاتب زبان‌شناسی در غرب، به‌ویژه اروپا، بدل شده است. زبان‌شناسی شناختی در مباحث زبانی و علوم شناختی نوظهور در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میلادی، به‌ویژه در بررسی مقوله‌بندی در ذهن انسان و روان‌شناسی گشتالتی ریشه دارد و رویکردی به مطالعه زبان براساس تجربیات ما از جهان، نحوه درک و شیوه مفهوم‌سازی^۳ ماست. زبان‌شناسان شناختی زبان را نظامی جدا از سایر قوای ذهنی نمی‌دانند. به عبارتی، آن‌ها حوزه‌ای^۴ بودن ذهن را نمی‌پذیرند. در زبان‌شناسی شناختی فرض بر این است که زبان یک قوه ذهنی غیرحوزه‌ای و وابسته به دیگر قوای ذهنی است. زبان‌شناسان شناختی سعی در توصیف نظام و نقش زبان دارند. آن‌ها به بررسی رابطه میان زبان انسان، ذهن او و تجارب اجتماعی و فیزیکی او می‌پردازند. با توجه به زایایی فرایند ترکیب^۵ در زبان فارسی و متعاقب آن شکل‌گیری افعال مرکب که دارای بسامد وقوع بالایی در زبان فارسی هستند و از آن‌جا که تاکنون پژوهشی در این رویکرد پیرامون این افعال صورت نگرفته است ضرورت انجام پژوهش در این باب ایجاد می‌شود.

در همین راستا اهداف پژوهش پیش‌رو عبارت‌اند از الف) شیوه‌های استعاری مفهوم‌سازی آن‌ها براساس مفاهیمی از قبیل نگاشت مفهومی، حوزه مبدأ و مقصد^۶؛ ب) بررسی، تحلیل و دسته‌بندی انواع استعاره‌های مفهومی مطرح در میان افعال مرکب زبان فارسی.

پژوهش حاضر توصیفی - تحلیلی است. جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز از طریق فرهنگ ۸ جلدی سخن و پایگاه دادگان زبان فارسی صورت می‌گیرد. پیکره پژوهش ۱۰۰۰ فعل مرکب فارسی را دربرمی‌گیرد که در قالب ۲۰ همکرد رایج زبان فارسی و به ازای هر کدام ۵۰ ترکیب فعلی مورد بررسی قرار گرفته و انواع استعاره‌های مطرح استخراج و بازنمایی آن‌ها براساس مراحل چارچوب نظری صورت می‌پذیرد.

در پژوهش حاضر نگارندگان کوشیده‌اند تا به این پرسش‌ها پاسخ دهند: ۱. مفهوم‌سازی استعاری در افعال مرکب زبان فارسی چگونه شکل می‌گیرد؟ ۲. از میان استعارهای مفهومی رایج کدام یک دارای بسامد وقوع بیشتری است؟ نتایج نشان دادند که در این پیکره پنج حوزه مبدأ شیء، ظرف، انسان، جاندار و ماده که همگی متعلق به استعاره‌های هستی‌شناختی هستند با اختلاف زیادی (به‌ویژه دو حوزه اول) پربسامدترین حوزه‌های مبدأ در این پیکره از زبان فارسی هستند.

۲. پیشینه تحقیق

تاکنون پژوهش‌های متعددی پیرامون افعال مرکب^۷ از منظر ساخت نحوی و معنایی در زبان فارسی صورت گرفته است. رد پای این پژوهش‌ها را چه در چارچوب دستور سنتی و چه رویکردهای مطرح در زبان‌شناسی نوین به معنی‌شناسی و دستور زبان می‌توان دنبال کرد. از سوی دیگر موضوع استعاره‌های مفهومی در چارچوب معنی‌شناسی‌شناختی که اولین بار از سوی لیکاف و جانسون^۸ (۱۹۸۰) مطرح شد نیز دستمایه پژوهش‌های متعددی بوده است. بنابراین نگارندگان در این بخش به بررسی آثاری در دو حوزه افعال مرکب و استعاره‌های مفهومی پرداخته‌اند که بیشترین قرابت را با پژوهش حاضر داشته‌اند. مرور دیگر پژوهش‌ها از حوصله بحث حاضر خارج است و اساساً با موضوع مورد بحث نامرتبط است. از سویی نگارندگان با لحاظ سیر منطقی و زمان‌مند و به شیوه‌ای دسته‌بندی‌شده و مجزا به مرور این پژوهش‌ها پرداخته تا وجوه افتراق و اشتراک هر یک را با پژوهش حاضر نشان دهد تا جنبه‌های نوآوری پژوهش نمایان شود.

۲-۱. فعل مرکب از منظر دستور زبان سنتی و نوین

با تقسیم‌بندی افعال به دو دسته بسیط و غیربسیط، افعال مرکب را بایستی به‌عنوان افعال غیربسیط تلقی کرد که از اجزای مختلف ساخته شده‌اند. اجزای سازنده فعل مرکب با یکدیگر نقش یک فعل را بازی کرده و با یکدیگر به‌عنوان یک واحد واژگانی در واژگان^۹ گویشوران

زبان ذخیره می‌شوند. افعال مرکب در زبان فارسی پربسامدترین اقسام دستوری را شکل داده و به‌لحاظ خصیصه‌های نحوی و معنایی دارای وضعیت بحث‌برانگیزی است (منشی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰).

خانلری (۱۳۵۵) در بحث افعال مرکب بر این باور است که

اصطلاح فعل مرکب را به افعالی اطلاق می‌کنیم که از دو کلمه مستقل ترکیب یافته‌اند. کلمه اول اسم یا صفت است و تغییر نمی‌پذیرد، یعنی صرف نمی‌شود. کلمه دوم فعلی است که صرف می‌شود و آن را «همکرد» می‌خوانیم. اطلاق فعل مرکب به این گونه کلمات از آن جهت است که از مجموع آن‌ها معنی واحدی دریافت می‌شود. هرگاه دو کلمه از این انواع که ذکر شد دو معنی را به ذهن القا کند، یعنی هر یک از اجزاء معنی مستقل و اصلی خود را حفظ کرده باشند [باشد] اطلاق اصطلاح فعل مرکب به آن‌ها درست نیست، بلکه از دو جزء جداگانه جمله سخن باید گفت.

فرشیدورد درباره فعل مرکب بر این باور است که:

ساختمان فعل مرکب با کلمات مرکب دیگر تفاوت دارد، به این معنی که فعل مرکب و گروه فعلی، معمولاً از دو قسمت کاملاً متفاوت تشکیل می‌شود، یکی جزء فعلی که هسته فعل مرکب یا گروه فعلی است و آن را «فعل یار» یا «فعل کمکی» می‌نامیم، مانند «کردن» در «کار کردن» و «افتادن» در «از پا افتادن». دیگر جزء غیرفعلی که از کلمه یا نیم‌کلمه یا گروه تشکیل می‌شود و ما آن را «فعل یار» می‌نامیم، مانند «کار» و «از پا» در همان مثال‌هایی که در بالا ذکر شدند. عناصری که فعل یار می‌شوند، ممکن است اسم، قید و یا صفت اسنادی یا متمم کلمات و گروه‌های دیگر باشند مانند «کار» در «کار کردن» (اسم)، «پیش» در «پیش رفتن» (قید)، «پاک» در «پاک کردن» (صفت اسنادی) و «از پا» در «از پا افتادن» (متمم) است (۱۳۸۴، ص. ۴۱۳).

انوری در این باره می‌نویسد:

فعل‌های مرکب، فعل‌هایی هستند که از یک کلمه که آن را فعل یار می‌نامند با یک فعل ساده که همکرد نامیده می‌شود، ساخته می‌شوند و درمجموع معنی واحدی را می‌رسانند. مانند: (آرایش کردن) جزء غیرصرفی (آرایش) در حکم جزء صرفی است و از این رو نقش نحوی در جمله ندارد (۱۳۸۶، ص. ۲۵).

به زعم خیام‌پور نیز «فعل مرکب: فعلی است متشکل از فعل بسیط با یک پیشوند یا از اسم با فعلی در حکم پسوند و به عبارت دیگر فعلی است متشکل از دو لفظ دارای یک مفهوم. مانند: دررفت، برخاست» (۱۳۸۹، ص. ۶۳).

پژوهش‌های نوین پیرامون فعل مرکب عمدتاً حول دو مفهوم ترکیب و انضمام^۱ به‌عنوان دو عنصر اصلی در شکل‌گیری این دسته از افعال پرداخته‌اند.
انضمام اسم

فرایندی است که مفعول [صریح] را با فعل ترکیب می‌کند و حاصل ترکیب که یک واژه است به‌عنوان گزاره جمله نقش‌آفرینی می‌کند. انضمام آن گونه که تعریف شده فرایندی است «نحوی» و اگرچه باور عمومی بر این است که این فرایند در زبان‌های بومیان آمریکا معمول است، تحلیل منصفانه این موارد روشن‌گر این است که اکثر این زبان‌ها عاری از چنین فرایندی‌اند (Kroeber, 1909, pp.541-544).

از سوی دیگر زبان‌شناسان مطرحی چون ساپیر شکل‌گیری افعال مرکب را هم ساخت واژی و هم نحوی تلقی می‌کنند. بنابراین با توجه به ادعای کروبر (۱۹۰۹) مبنی بر غیر محتمل بودن وجود فرایند انضمام اسم، مقاله ساپیر درواقع «رد آن ادعا» است. به اعتقاد ساپیر تعریف کروبر از فرایند انضمام از یک سو این فرایند را ساخت‌واژی و از سوی دیگر نحوی تلقی کرده است. این فرایند ساخت‌واژی است، زیرا دو سازه مستقل (یکی اسم و دیگری فعل) با هم پیوند می‌خورند و تشکیل یک واحد واژی می‌دهند، و نحوی است، زیرا اسمی که با فعل پیوند می‌خورد می‌بایست مفعول (صریح) آن فعل باشد (Sapir, 1911, pp.250-257).

دبیرمقدم (۱۳۸۴) استدلال کرده است که دو نوع فرایند عمده تشکیل فعل مرکب در واژگان زبان فارسی مشهود است: «ترکیب» و «انضمام» که هر کدام خود زیرمجموعه‌هایی را شامل می‌شود. در این اثر شواهدی ارائه شده است که فرض وجود دو نوع فرایند فوق را توجیه می‌کند. مهم‌ترین آن‌ها این است که پس از انضمام فعل هویت واژگانی و شفافیت معنایی خود را همچنان حفظ می‌کند و انضمام فرایندی است که فعل لازم می‌سازد. نگارنده ادعا کرده که در افعال مرکبی که به شیوه ترکیب حاصل شده‌اند اگر جزء غیرفعلی صفت یا اسم مفعول (در جملات مجهول) باشد، آنگاه عنصر فعلی در فعل مرکب به‌صورت فعل کمکی ایفای نقش می‌کند. معنی این افعال مرکب نیز شفاف است. در افعال مرکب ترکیبی هنگامی که جزء غیرفعلی اسم است، عنصر فعلی صورت واژی‌شده فعل ساده است که در اینجا به‌منزله نشانه نوع عمل نقش‌آفرینی می‌کند. معنی این افعال مرکب ممکن است شفاف نباشد، زیرا جزء

فعلی معمولاً دست‌خوش بسط استعاری^{۱۱} شده است (نظیر غوطه خوردن). او معتقد است «فعل مرکب به فعلی اطلاق می‌شود که ساختمان واژی آن بسیط نیست بلکه از پیوند یک سازه غیرفعلی همچون اسم، صفت، اسم مفعول، گروه حرف اضافه‌ای، یا قید با یک سازه فعلی تشکیل شده است» (دبیرمقدم، ۱۳۸۴، ص. ۱۵۰).

رساله دکترای برجسته (۱۹۸۳) کلاً به افعال مرکب فارسی اختصاص یافته است. او تشکیل فعل مرکب در زبان فارسی را پدیده‌ی واژی زایا تلقی کرده است که به کمک تعدادی فرایند واژه‌سازی در واژگان حاصل می‌شود (صص. ۳۲۶-۳۸۶). وی تمایزی بین افعال مرکب جدانشدنی و افعال مرکب جداشدنی قائل شده است. در این تمایز افعالی مانند «تقاضا کردن» و «حقه زدن» فعل‌های مرکب جداشدنی خوانده شده‌اند.

مقاله محمد و کریمی (۱۹۹۲) به «افعال مرکب در فارسی» در چارچوب نظریه حاکمیت و مرجع‌گزینی^{۱۲} پرداخته است. محمد و کریمی ادعا کرده‌اند که «عنصر فعلی گزاره‌ای مرکب فارسی افعال "سبک"^{۱۳} هستند». در این تحلیل این عنصر فعلی «از نظر معنایی تهی» در نظر گرفته شده و پیشنهاد شده است. عنصر اسمی بار معنایی را به دوش می‌کشد.

مرادی و کریمی دوستان (۱۳۹۲) در مقاله‌ای، ماهیت افعال مرکب فارسی را در چارچوب نظریه نمود معنایی - واژی لیبر^{۱۴} بررسی کرده‌اند. این نظریه با استفاده از هفت مشخصه معنایی و یک اصل به نام اصل هم‌نمایی، به بررسی نقش معنایی عناصر واژی و عملکرد آن‌ها در فرایندهای ترکیب، اشتقاق^{۱۵} و تغییر مقوله می‌پردازد و برای هر عنصر واژی، حتی وندها، یک اسکلت معنایی و یک بدنه معنایی در نظر می‌گیرد. اسکلت از یک یا چند مشخصه معنایی و یک یا چند موضوع ساخته شده و بدنه، خود از دو لایه تشکیل شده است. این مقاله ادعا می‌کند که فعل همه جملات در اصل ساده بوده، اما به دلیل اینکه بدنه معنایی همکرد تغییر یافته، موضوع رویدادی خود را از دست داده و به تنهایی توانایی نشان دادن محمول را نداشته است و با حفظ ساخت موضوعی^{۱۶}، یکی از موضوع‌هایش با موضوع یکی از موضوع‌های محمول، هم‌نمایه شده و یک واحد معنایی مرکب تشکیل می‌دهد. این مقاله نشان می‌دهد که فعل مرکب به لحاظ نحوی، یک ترکیب وابسته و از لحاظ معنایی، درون مرکز است

که در آن همکرد، هسته نحوی و معنایی و پیش فعل وابسته و در ساخت موضوعی فعل مرکب مؤثر است.

شریف و عموزاده (۱۳۹۵) به نحوه تشکیل افعال مرکب فارسی از منظر دستورشناختی پرداخته‌اند. فرضیه نگارندگان این است که تشکیل تمام فعل‌های مرکب در فرایند انضمام ریشه دارد. براساس نتایج این پژوهش، می‌توان طرحی کلی برای تشکیل فعل مرکب به دست داد که به قرار زیر است:

فعل‌های مرکب در حالت پیش فرض، محصول گذر فرایند انضمام از مسیر ترکیب هستند. در این مسیر، فعل با یکی از معانی اولیه یا بسط‌یافته‌اش، موضوع یا وابسته موضوع را که برجستگی شناختی بیشتری دارد، به خود منضم می‌کند و پس از حذف سایر عناصر، فعل مرکبی تشکیل می‌دهد که ساخت موضوعی آن محصول نیاز اهل زبان و قرارداد زبانی است و نه تابع ساخت موضوعی همکرد.

منشی‌زاده و همکاران (۱۴۰۰) در مروری مفصل به این مسئله پرداخته‌اند که اساساً بر سر راه تعریف فعل مرکب اختلاف نظر بیشتر ریشه اصطلاح‌شناختی دارد تا مفهوم‌شناختی. بدین منظور پس از مرور آرای عمده نویسندگان درباره زنجیره‌های موسوم به «فعل مرکب»، این زنجیره‌ها را براساس تعاریف مقبول نزد زبان‌شناسان از دو مفهوم «فعل» و «مرکب» مورد ارزیابی قرار داده و نشان داده‌اند که اولاً «فعل» بودن آن‌ها چندان وجهی ندارد و ثانیاً مشکل بتوان همه آن‌ها را «مرکب» (به مفهوم ترکیب ساخت‌واژی) محسوب کرد. در پایان نویسندگان پیشنهاد کرده‌اند که همه این ساخت‌ها را می‌توان تحت مقوله «محمول مرکب» (معنایی یا دستوری) گنجانند و بدین ترتیب به اتفاق نظر نزدیک شد.

۲-۲. پیشینه مطالعاتی پیرامون استعاره‌های مفهومی در چارچوب معنی‌شناسی شناختی

از بدو استدلال زبان‌شناسان شناختی مبنی بر اهمیت استعاره در زبان و ذهن و تفکر، ایده اصلی این است که استعاره‌ها مبتنی بر تجربه بدن‌مند^{۱۷} ما هستند و سپس زمینه‌ای برای تحلیل

استعاره‌ها در یک چارچوب هم‌زمان ارائه می‌دهند (Imre, 2010, p.17-81). در رویکرد شناختی به معنی، استعاره از ویژگی‌های جدایی‌ناپذیر ذهن در نظر گرفته شده است که به منظور فهم بهتر مفاهیم ذهنی از طریق مفهومی ملموس صورت می‌پذیرد (Grady, 2007, p. 189). در نظریه استعاره مفهومی، تفکر ما ساختاری استعاری دارد و زبان نیز چنین است. استعاره‌های مفهومی در لایه‌های ذهن مورد بررسی قرار می‌گیرند و همگی آن‌ها بازنمود زبانی نمی‌یابند، بلکه در فرهنگ، هنر، آداب و نمادها حضور دارند، چراکه نظام مفهومی ذهن تا حدود قابل توجهی استعاری است. استعاره استفاده از یک مفهوم برای درک مفهوم دیگر است یا کاربرد یک عنصر از یک زمینه تجربه به زمینه دیگر است. بنابراین براساس شباهت‌های ارائه‌شده، معنا را از مفهومی به مفهوم دیگر منتقل می‌کند. با این اوصاف استعاره موضوعی از کلمات است نه مفاهیم. اما جایگاه استعاره در مفاهیم است نه کلمات (Kovecses, 2010; Lakoff & Johnson, 1980; Goschler, & Darmstadt, 2007).

همانطور که پیش‌تر ذکر آن رفت طیف وسیعی از مطالعات پیرامون استعاره‌های مفهومی در بافت‌های گوناگون انجام شده است که در اینجا به اختصار به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم. راسخ مهند (۱۳۹۲)، روشن و اردبیلی (۱۳۹۲) و افراشی (۱۳۹۶) در آثار خود تحت عنوان «درآمدی بر زبان‌شناسی شناختی» و «معنی‌شناسی شناختی» هرکدام به بیان مفاهیم بنیادی زبان‌شناسی شناختی و معنی‌شناسی شناختی از قبیل استعاره مفهومی، مجاز مفهومی، مقولات شعاعی^{۱۸}، پیش‌زمینه - مقوله‌بندی و شناخت، طرح‌واره‌های تصویری^{۱۹}، استعاره مفهومی، مجاز مفهومی، مفهوم‌سازی زمان، مکان، حرکت، چندمعنایی و آمیختگی مفهومی پرداخته‌اند. همچنین بخش عمده مباحث این آثار برداشت از منابع معتبری مانند آثار جورج لیکاف، مارک جانسون، ویوین اونز و ملانی گرین بوده است.

نورمحمدی و همکاران (۱۳۹۱) در چارچوب نظریه معاصر استعاره، به تحلیل مفهومی استعاره‌ها و بازسازی مدل‌های شناختی آن در نهج/البلاغه پرداخته است. یافته‌های این پژوهش اصول نظریه معاصر استعاره را تأیید می‌کند و نشان می‌دهد که انتزاعی بودن حوزه مذهب و ضرورت درک استعاری آن، مهم‌ترین دلیل بسامد بالای عبارات استعاری در نهج/البلاغه است. پژوهش آریتا افراشی و همکاران (۱۳۹۵) به بررسی استعاره‌های مفهومی در پیکره‌ای

نمونه از زبان فارسی می‌پردازد. در این پژوهش با بهره‌گیری از پایگاه داده‌های زبان فارسی، پیکره‌ای از متون نوشتاری زبان فارسی معاصر که شباهت بیشتری به زبان روزمره سخنوران دارد، نمونه‌گیری و سپس استعاره‌های مفهومی نهفته در آن استخراج شده است. این پیکره نمونه شامل ۱۰ متن از نویسندگان معاصر نظیر «هدایت»، «جمال‌زاده»، «دانشور»، «آل احمد» و... است. پس از بررسی پیکره، نگارندگان موفق به استخراج نزدیک به ۲۰۰۰ عبارت استعاری در قالب ۶۰۰ استعاره مفهومی شدند. سپس این استعاره‌ها براساس طبقه‌بندی لیکاف و جانسون (۱۹۸۰)، در قالب استعاره‌های «ساختاری»^{۲۰}، «هستی‌شناختی»^{۲۱}، «جهتی»^{۲۲} و نیز طبقه‌ای از استعاره‌های مفهومی که لیکاف و ترنر^{۲۳} (۱۹۸۹)، تحت عنوان «استعاره‌های تصویری»^{۲۴} معرفی کردند، دسته‌بندی شدند. سپس نسبت بسامد هر یک از این استعاره‌ها در مقایسه با یکدیگر تعیین و مشخص شد که فارسی‌زبانان از استعاره‌های هستی‌شناختی بیش از سایر استعاره‌ها در زبان روزمره خود بهره می‌برند.

پژوهش گراغانی و همکاران (۱۳۹۵) در صدد است تا نشان دهد قرآن کریم، مفاهیم انتزاعی و مجرد را با چه سازوکاری، مفهوم‌سازی می‌کند و قلمرو مبدأ استعاره‌های مفهومی تا چه اندازه با تجارب انسان سروکار دارد. این بررسی نشان می‌دهد که استعاره در سراسر گفتمان قرآن به‌خصوص در سوره بقره حضور دارد و ابزاری است که به کمک آن مفاهیم انتزاعی چون زندگی، زمان، فهمیدن، اتفاق و... مفهوم‌سازی می‌شوند و معمولاً قلمروهای مبدأ از حوزه‌های ملموس و مرتبط با زندگی بشر انتخاب شده‌اند.

با مرور پیشینه و همچنین مطالعات پیشین در این پژوهش، افعال مرکب زبان فارسی از زاویه‌ای معنایی و متفاوت با آثار پیشین بررسی شده و اولین تلاش در این راستاست.

۳. مبانی نظری

در معنی‌شناسی شناختی، استعاره‌های مفهومی فرایندی است که هر دو اندیشه مختلف را به هم مرتبط می‌کند. این دو اندیشه یکی در حوزه مفهومی مبدأ و دیگری در حوزه مفهومی مقصد واقع است. مفاهیم حوزه مبدأ عینی‌تر از مفاهیم حوزه مقصد هستند و برای

مفهوم‌سازی حوزه مقصد به کار گرفته می‌شوند. بنابراین استعاره مفهومی یک فرایند درک و دریافت است که از رهگذر آن، درک و دریافت و نیز مفهوم‌سازی انتزاعات میسر می‌شود. تناظرهای نظام‌مندی که میان حوزه مبدأ و حوزه مقصد ارتباط برقرار می‌کنند نگاشت نام دارند و فرمول‌هایی که براساس این تناظرها استخراج می‌شوند نام‌نگاشت نامیده می‌شوند (Grady, 2007؛ افراشی، ۱۳۹۱؛ افراشی، ۱۳۹۷؛ Talmy, 2000).

از نظر لیکاف و جانسون جوهر استعاره درک و تجربه یک نوع چیز برحسب نوع دیگر است. و ما براساس روشی که از چیزها تصور می‌کنیم، عمل می‌کنیم (لیکاف و جانسون، ۱۹۸۰، ص. ۵).

بنابراین ماهیت استعاره را می‌توان به اختصار چنین تشریح کرد:

۱. استعاره نظامی اصلی است که از طریق آن مفاهیم ذهنی را درک می‌کنیم و استدلال ذهنی را انجام می‌دهیم.
۲. بسیاری از موضوعات از مبهم‌ترین تا بدیهی‌ترین نظریه‌های علمی، تنها از طریق استعاره قابل درک هستند.
۳. اگرچه بیشتر نظام مفهومی ما استعاری است بخش قابل توجهی از آن غیراستعاری است. درک استعاری مبتنی بر درک غیراستعاری است.
۴. زبان استعاری انعکاس سطحی استعاره مفهومی است.
۵. استعاره اساساً مفهومی است نه زبانی.

۳-۱. اصول مطرح در بررسی استعاره‌های مفهومی

۳-۱. اصل مفهومی بودن^{۲۰}

در استعاره مفهومی، یک حوزه مفهومی براساس حوزه مفهومی دیگر فهمیده می‌شود و این با فهم یک مفهوم یا پدیده انتزاعی براساس یک شیء یا پدیده دیگر متفاوت است؛ چنانکه حوزه مفهومی غذا با خود غذا و حوزه مفهومی اندیشه نیز با صرف واژه اندیشه متفاوت است. حوزه مفهومی غذا شامل: خامی و پختگی، جویدن و قورت دادن، خوردن و... است.

همچنین حوزه مفهومی اندیشه علاوه بر اندیشه، شامل: فکر، شنیدن حرف، کتاب، پراکنده‌گویی و... است. بنابراین استعاره مفهومی صرفاً نمایانگر فهم حوزه‌های مفهومی براساس یکدیگر است و بر مصادیق زبانی آن‌ها دلالتی ندارد.

۳-۲. اصل فراگیری^{۲۶}

تغییر اساسی معنای استعاره در نظریه استعاره‌های مفهومی موجب شده است مباحث زبانی استعاره اولاً و ذاتاً در جملات عادی گویشوران پی گرفته شوند، نه تنها در آثار ادبی و صنایع لفظی نظریه استعاره مفهومی د پی آن است که نشان دهد حتی استعمالات حقیقی واژگان متن نیز ماهیتی استعاری دارند نه اینکه درباره چگونگی ساز کار آنچه عموماً استعاره خوانده می‌شود، نظریه‌پردازی کند. به تعبیر دیگر، این نظریه عمدتاً نظریه‌ای در باب شناخت است تا نظریه‌ای در باب استعاره. هرچند اصلی‌ترین روش اثبات ادعاهای این نظریه، نشان دادن سازوکار عمل استعاره است. بر این اساس، زبان‌شناسان شناختی، اصل فراگیری را مطرح کردند که بر مبنای آن، در زبان روزمره، استعاره حضوری همه‌جانبه دارد و صرفاً آرایه ادبی نیست (Camp, 2006).

۳-۱-۳. اصل یکسوگی^{۲۷} و ضرورت^{۲۸}

با توجه به تعریف استعاره از منظر زبان‌شناسی شناختی، استعاره ابزار اصلی شناخت مفاهیم انتزاعی و یکی از فرآیندهای اصلی در شناخت است. پس در استعاره‌های مفهومی همواره یک امر انتزاعی یا کمتر شناخته‌شده، براساس یک امر انضمامی یا شناخته‌شده‌تر فهمیده می‌شود. واضح است که جهت گزاره استعاری در اینجا قابل تعویض نیست؛ یعنی نمی‌توان امر ملموس را به مدد امر انتزاعی فهمید. این اصل در زبان‌شناسی شناختی، اصل یکسوگی نگاشت‌های استعاری نامیده می‌شود که طبق آن، جهت فهم در استعاره، معکوس نمی‌شود؛ حوزه مبدا همواره امری ملموس یا شناخته‌شده‌تر و حوزه مقصد امری انتزاعی یا کمتر شناخته شده است (ibid).

در استعاره‌های مفهومی، همیشه حوزه‌های مبدأ به طور داوطلبانه به مدد فهم حوزه

مقصد نمی‌آیند، بلکه در بسیاری از موارد، بدون مدد جستن از حوزه مبدأ اساساً هیچ گونه فهمی از حوزه مقصد به دست نمی‌آید. بنابراین استعاره امری ضروری است (پوراابراهیم و همکاران، ۱۳۹۰).

۳-۱-۴. اصل تغییرناپذیری^{۲۹}

در تمامی نگاشت‌های استعاره مفهومی شاهد نوعی محدودیت هستیم که زبان‌شناسان شناختی از آن به‌عنوان اصل تغییرناپذیری یاد کرده‌اند. اصل تغییرناپذیری به شرح ذیل است: «نگاشت‌های استعاری، ساختارشناسی (ساختار طرح‌واره‌ای و ذهنی) حوزه مبدأ را مطابق با حوزه مقصد حفظ می‌کنند. بنابراین اصل، نگاشت‌های استعاری همواره ناقص هستند، یعنی حوزه مبدأ هیچ‌گاه به طرز کامل نگاشت نمی‌شود و همواره بخش‌هایی از آن که تطابق با حوزه مقصد ندارند حذف می‌شود» (Lakoff & Johnson, 1980, p.215).

گفتنی است این نگاشت نظام‌مند، نه‌تنها میان مؤلفه‌های یک حوزه به حوزه دیگر، بلکه در سطح استنباط‌ها و استنتاج‌ها، از حوزه مبدأ به مقصد نیز قابل مشاهده است. برای مثال وقتی می‌گوییم او موانع را پشت سر گذاشت، شنونده نه‌تنها از رهگذر شناخت حوزه ملموس سفر و موانع موجود در راه به فهم بهتری از مشکلات موجود در زندگی نائل می‌شود، بلکه استنتاج می‌کند که شخص موردنظر باید پس از پشت سر گذاشتن موانع، به موفقیتی در زندگی دست یافته باشد (دینان، ۲۰۰۵، ص. ۱۶۳). به عبارت دیگر، طبق این اصل نمی‌توان هر حوزه‌ای را به‌عنوان مبدأ و هر حوزه‌ای را به‌عنوان مقصد انتخاب کرد و انتظار داشت بین آن‌ها نگاشت استعاری پدید آید. برای مثال:

مرگ حیاتش را بلعید یا مرگ طومار زندگیش را در هم پیچید.

استعاره مفهومی جملات بالا «مرگ جاندار است» است. در این جمله‌ها مرگ با افعالی مانند بلعیدن و درهم پیچیدن به کار رفته است که بیشتر مخصوص فاعل جاندار است، اما نمی‌توان فاعل مرگ را در هر ساختاری به کار برد و مرگ را جان‌بخشی کرد و مثلاً جمله‌ای مانند مرگ زندگی اش را درس داد را به کار گرفت. زیرا فعل درس دادن در این حوزه کاربرد ندارد. مرگ در زندگی روزمره نیز باعث ازبین رفتن حیات و جسم شخص می‌شود، به همین دلیل در

جمله‌های بالا با افعالی خاص که آن‌ها نیز باعث از بین رفتن یا ناپدید شدن می‌شوند (مانند بلعیدن و درهم پیچیدن) به کار می‌رود و با افعالی که الگوی شناختی آن‌ها با الگوی شناختی حوزه مرگ سنخیتی ندارد (مانند درس خواندن) در رابطه نگاشتی وارد نمی‌شوند.

۳-۱-۵. اصل انگیزش تجربی^{۳۰}

از دیگر اصول نظریه استعاره مفهومی، تأکید بر انگیزش تجربی استعاره‌هاست. برای مثال لیکاف و جانسون (۱۹۸۰) استفاده از استعاره مفهومی «بیشتر بالاتر است» در استعاره‌های زبانی نظیر قیمت‌ها بالا رفتند یا صدایش را بالا برد را به دلیل ارتباط تنگاتنگ دو حوزه کمیت و ارتفاع در تجربه روزمره می‌دانند. چون هرگاه با حجمی از مواد در یک فضا مواجه می‌شویم، با افزایش مقدار آن مواد، شاهد افزایش ارتفاع آن‌ها نیز هستیم. بنابراین نداشتن از حوزه کمیت بر حوزه ارتفاع نه مقوله‌ای تصادفی، بلکه امری است که در ذهن انگیزش یافته و مبنای تجربی دارد. به‌طور کلی موضع طرفداران نظریه معاصر استعاره این است که استعاره‌های مفهومی در هم‌بستگی‌های درون تجارب ریشه دارند. این هم‌بستگی تجربی ممکن است از دو قسم باشد: هم‌وقوعی‌های تجربی و شباهت‌های تجربی. استعاره «بیشتر بالاتر است»، نمونه‌ای از هم‌وقوعی تجربی است، چراکه دو تجربه بیشتر شدن و بالا رفتن با هم رخ می‌دهند، ولی هیچ شباهت تجربی‌ای وجود ندارد. مورد شباهت تجربی می‌توان به استعاره «بحث جنگ است» اشاره کرد که در آن اعمال انسان در بحث مانند جنگ است و نتیجه آن نیز مانند جنگ برد یا باخت است. در اینجا استعاره در شباهت تجربی ریشه دارد (لیکاف و جانسون، ۱۹۸۰، ص. ۱۵۵).

۳-۲. اقسام استعاره مفهومی

لیکاف و جانسون (۱۹۸۰) و لیکاف و ترنر (۱۹۸۹) استعاره‌های روزمره را به چهار دسته تقسیم کرده‌اند:

۳-۲-۱. استعاره‌های ساختاری

به استعاره‌ای ساختاری می‌گوییم که در آن مفهومی در قالب مفهوم دیگر بیان شود؛

مانند: «وقت طلاست»، «کار سرمایه جاودانی است»، «دنیا کاروان‌سراست». این نوع استعاره مانند استعاره‌های جهت‌مند و هستی‌شناختی که در ادامه خواهند آمد نیز براساس ارتباطات نظام‌مند تجربه‌های ما شکل می‌گیرند (Lakoff & Johnson, 1980, p.86).

۳-۲-۲. استعاره‌های جهت‌ی (فضایی)

نوع دیگری از مفهوم استعاری وجود دارد که به یک مفهوم در چارچوب مفهوم دیگری ساختار نمی‌بخشد، بلکه نظام کاملی از مفاهیم را با توجه به یک نظام کامل دیگر سازماندهی می‌نماید. این استعاره‌ها را استعاره‌های جهت‌مند می‌نامیم، زیرا بسیاری از آن‌ها با جهت‌های مکانی پیوند دارند:

بالا پایین، درون بیرون، جلو عقب، دور نزدیک، عمیق کم عمق، مرکز حاشیه.

این جهت‌های مکانی نتیجه ویژگی‌های جسمانی و نوع عملکرد کالبد و جسم ما در محیط فیزیکی هستند. استعاره‌های جهت‌مند به یک مفهوم جهت‌ی مکانی اختصاص می‌دهند. برای مثال، شاد بالا است. این حقیقت که در زبان انگلیسی مفهوم شاد با جهت بالا مشخص می‌شود به تولید جمله‌هایی مانند I'm feeling up today منجر می‌شود.

این جهت‌های استعاری دلبخواهی نیستند و براساس تجربه جسمانی و فرهنگی ما شکل می‌گیرند. اگرچه تقابل‌های قطبی بالا پایین، درون بیرون و غیره ماهیتی فیزیکی دارند، اما استعاره‌های جهت‌مندی که براساس تقابل‌ها شکل گرفته‌اند ممکن است در فرهنگ‌های گوناگون، متفاوت باشند (همان، ص. ۲۹).

مبنای فیزیکی: خمیدگی به سمت پایین معمولاً با اندوه و افسردگی و راست ایستادن با احساس امید همراه است (همان، ص. ۳۰).

۳-۲-۳. استعاره‌های هستی‌شناختی

درست به همان نحو که تجارب مربوط به وضعیت قرار گرفتن موجب پیدایش استعاره‌های جهت‌یابی می‌شوند، تجربه ما با اشیای فیزیکی مخصوصاً با بدن خودمان نیز مبنایی برای استعاره‌های هستی‌شناختی فراهم می‌آورد: یعنی شیوه نگریستن به رویدادها، فعالیت‌ها، هیجان‌ها، انگاره‌ها و غیره به صورت یک موجود یا جسم. مفاهیمی مانند ذهن، حافظه، خیال، فکر و اراده را می‌توان استعاره‌های هستی‌شناختی به حساب آورد، چنان که «ذهن کار می‌کند»، «چشم می‌بیند»، «فکر آزاد می‌شود»، «اگر اراده شخص بتواند خود را از قید سستی آزاد کند، همه چیز قابل دسترسی است». بنابراین تجربه‌های ما از اجسام

فیزیکی بنیانی را برای گستره بسیار وسیع و متنوعی از استعاره‌های هستی‌شناختی فراهم می‌سازند؛ استعاره‌هایی که پنجره‌هایی هستند برای نگرستن به رویدادها، فعالیت‌ها، احساسات، ایده‌ها و ... به‌مثابه هستی‌ها و مواد.

استعاره‌های هستی‌شناختی اهداف گوناگونی را تحقق می‌بخشند و انواع گوناگون این استعاره‌ها بازتاب انواع اهداف تحقق یافته‌اند. برای مثال، می‌توانیم تجربه افزایش قیمت‌ها را به شکل استعاری و با استفاده از اسم تورم یک موجود به‌شمار آوریم و به این ترتیب به تجربه‌های خود اشاره کنیم.

۴. روش پژوهش و تحلیل داده‌ها

پژوهش حاضر توصیفی - تحلیلی و پیکره‌مدار^{۳۱} است و نگارندگان کار خود را بدون پیش‌فرضی از وجود انواع اسم‌نگاشت‌ها و حوزه‌های مبدأ در طبقه استعاره‌های موجود و همچنین در کل پیکره، آغاز کردند و در این مسیر حوزه خاصی از استعاره‌ها را انتخاب نکرده‌اند. جمع‌آوری داده‌ها (افعال مرکب) و بررسی معنایی آن‌ها از طریق فرهنگ ۸ جلدی سخن و جملات نمونه از پایگاه دادگان زبان فارسی استخراج شده‌اند. در پژوهش حاضر بیش از ۱۰۰۰ ترکیب فعلی و نزدیک به ۱۵۰۰ جمله به همراه واکاو، و دسته‌بندی استعاری آن‌ها مورد استفاده قرار گرفته است. آنچه مبنای تحلیل افعال مرکب در پژوهش حاضر است الگویی است که دبیر مقدم (۱۳۸۴) در مقاله «فعل مرکب در زبان فارسی» ارائه می‌کند. به ازای هر همکرد ۵۰ ترکیب مورد بررسی قرار گرفت و انواع استعاره‌های مطرح استخراج و بازنمایی آن‌ها براساس مراحل چارچوب نظری صورت پذیرفت.

جدول زیر دربردارنده همکردهایی است که در پژوهش حاضر مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

شدن	داشتن	آمدن	تاختن
گرفتن	انداختن	کردن	دیدن
کشیدن	رفتن	ساختن	زدن
ریختن	باریدن	خوردن	دادن
کوبیدن	بردن	آوردن	برداشتن

۵. تحلیل داده‌ها

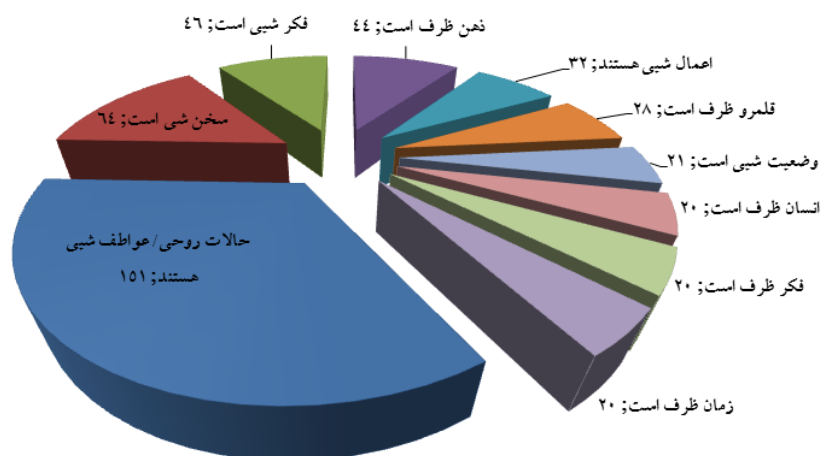
۵-۱. استعاره‌های مفهومی هستی‌شناختی

از میان ۱۵۰۰ مورد استعاره هستی‌شناختی در قالب ۵۸۰ اسم‌نگاشت بیشترین تعداد به اسم‌نگاشت (حالات روحی/عواطف شیء هستند) اختصاص داشت. ده اسم‌نگاشت پربسامد در طبقه هستی‌شناختی از قرار زیر هستند.

جدول ۱: اسم‌نگاشت‌های هستی‌شناختی

Table 1: Ontological Noun Mappings

اسم‌نگاشت	تکرار در پیکره	اسم‌نگاشت	تکرار در پیکره
حالات روحی/عواطف شیء هستند	۱۵۱	قلمرو ظرف است	۲۸
سخن شیء است	۶۴	وضعیت شیء است	۲۱
فکر شیء است	۴۶	انسان ظرف است	۲۰
ذهن ظرف است	۴۴	فکر ظرف است	۲۰
اعمال شیء هستند	۳۲	زمان ظرف است	۲۰

نمودار ۱: اسم‌نگاشت‌های استعاره‌های هستی‌شناختی

Figure 1: Noun Mappings of Ontological Metaphors

از جدول ۱ و نمودار ۱ می‌توان دریافت که در دسته استعاره‌های هستی‌شناختی چه حوزه‌های مقصدی از بیشترین بسامد وقوع برخوردارند، یا به عبارت ساده‌تر، چه مفاهیم انتزاعی هستند که از طریق استعاره‌های مفهومی در زبان فارسی بیان می‌شوند. نمونه‌های زیر همگی برگرفته از پیکره است:

حالات روحی و عواطف شیء هستند

۱. برای خودم یک لیاقت و فهم سرشاری قائل شده بودم که دیگران را فاقد آن می‌دانستم.
۲. خیابان چه صفایی داشت .

سختن شیء است

۳. دیگری از گردش کوی و برزن، یک دنیا گفتنی می‌آورد.
۴. گفتند که سلامشان را به تو که هنوز خفته‌یی برسانم.

فکر شیء است

۵. چون می‌خواستم افکار خودم را جمع بکنم.
۶. پانزده سال خاطراتش را بفروشد.

ذهن ظرف است

۷. اگر خودشان یادآور نمی‌شدند هرگز آن‌ها را به خاطر نمی‌آوردم.
۸. خاطر مرا از آرزوی رفتن به آن بلندی‌ها، پر از وهم و ابهام می‌کردند.

اعمال شیء هستند

۹. سپهدار سخنرانی را به ادیب‌السلطنه معاونش واگذاشت.
۱۰. برای اینکه به نگاه بیگانه آلوده نشود.

قلمرو ظرف است

۱۱. و همان توی حیاط ده پانزده دقیقه‌ای با فراش‌ها اختلاط می‌کرد.

۱۲. توی مدرسه دنبال پروانه‌ها می‌روم.

.....

وضعیت شئی است

۱۳. او به محض آنکه سلامت خود را بازیافت.

۱۴. و من آنوقت شب سراغ بدبختی ناشناسی بروم که هیچ دستی در آن ندارم.

.....

انسان ظرف است

۱۵. در وجودم کسی است که فریاد می‌کشد.

۱۶. من لبریز از گفتم نه از نوشتن.

.....

فکر ظرف است

۱۷. رفیق محسود، نشانی پزشک معالج را می‌گیرد و به فکر فرو می‌رود.

۱۸. آن غروب‌های حزن‌انگیز که ما را به یاد شهری که دوست می‌داشتیم و

کودکی‌هایمان می‌انداخت.

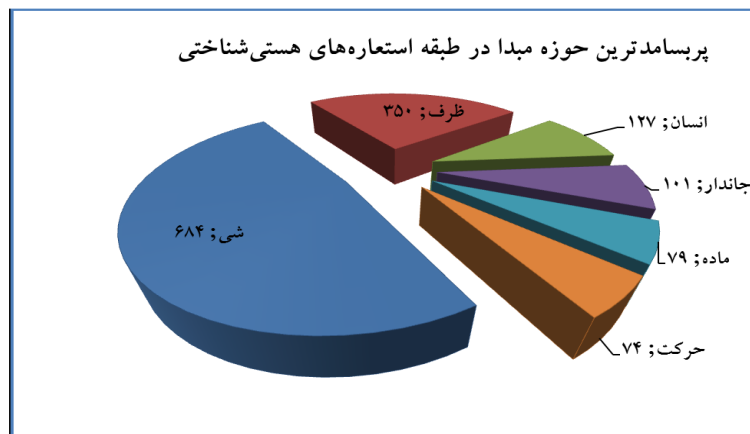
.....

زمان ظرف است

۱۹. در این دقیقه‌ها که درست مدت آن یادم نیست.

۲۰. درین بیست سالی که آقای بهین در طهرانست این خانم عزیز و فرزندان ازو

عزیزترش رنگ پایتخت کشور شاهنشاهی را ندیده‌اند.

نمودار ۲: پربسامدترین حوزه‌های مبدأ در طبقه استعاره‌های هستی‌شناختی

Figure 2: The Most Frequent Source Domains among Ontological Metaphors

یافته‌های پیکره‌ای همچنین نشان دادند که پربسامدترین حوزه مبدأ در طبقه استعاره‌های هستی‌شناختی که برای تبیین مفاهیم انتزاعی به‌کار می‌رود، «اشیا» با ۶۸۴ مورد وقوع در پیکره است و حوزه‌های مبدأ «ظرف» با ۳۵۰ مورد وقوع، «انسان» با ۱۲۷ مورد وقوع، «جانداران» با ۱۰۱ مورد وقوع، «ماده» با ۷۹ مورد وقوع و «حرکت» با ۷۴ مورد وقوع به ترتیب در رده‌های بعد قرار دارند.

در ادامه برای هریک از حوزه‌های مبدأ فوق مثالی از پیکره می‌آوریم:

حوزه مبدأ شیء

اسم/لقب شیء است

۲۱. لقب من به فرزند یکی از نوکرانم داده شده، من را از داشتن آن معذور دارید.

آگاهی شیء است

۲۲. آن کشف معنوی و پیشنهاد مفید که با ذوق و شتاب آورده بودم تا در میان جمع بگذارم.

حوزه مبدأ ظرف

اعمال ظرف هستند

۲۳. مبدا در تشخیص اشتباه کنم.

انسان ظرف است

۲۴. ولی به واسطه حس جنایتی که در من پنهان بود.

حوزه مبدأ انسان

پدیده‌های اجتماعی انسان هستند

۲۵. و استعمار به سبک جدید پاگرفت.

آرزوها/عواطف انسان هستند

۲۶. آرزوی توانایی در نهادش مجال اغوا یافت.

حوزه مبدأ جاندار

آرزوها و عواطف جاندار هستند

۲۷. تو بیدار می‌نشینی تا انتظار، پشیمانی بیافریند.

خواب جاندار است

۲۸. تنها خواب، تو را به تمامی آنچه از دست رفته است، به من و به رؤیاهای خوش

بربادرفته پیوند خواهد زد.

حوزه مبدأ ماده

دستاوردها ماده هستند

۲۹. و امکانات جامعه نیز در گرو میزان دستاوردهای اوست.

اعمال ماده هستند

۳۰. این فکر با همه گفتار و کردار من توأم بود.

.....

دانش ماده است

۳۱. زیرا می‌رفت همه این خروارها علم و معرفت را که با البرز و الوند برابری داشت، در پیشگاه آقای دکتر طیبی عرضه دارد.

.....

حوزه مبدأ حرکت

اعمال حرکت هستند

۳۲. سر گم شدن پیراهن دعوا راه انداخته بود.

.....

پیشرفت یک کشور حرکت است

۳۳. نهر و در سال‌های بعد از جنگ دوم که شرق به حرکت آمده بود.

۵-۳. استعاره‌های مفهومی ساختاری

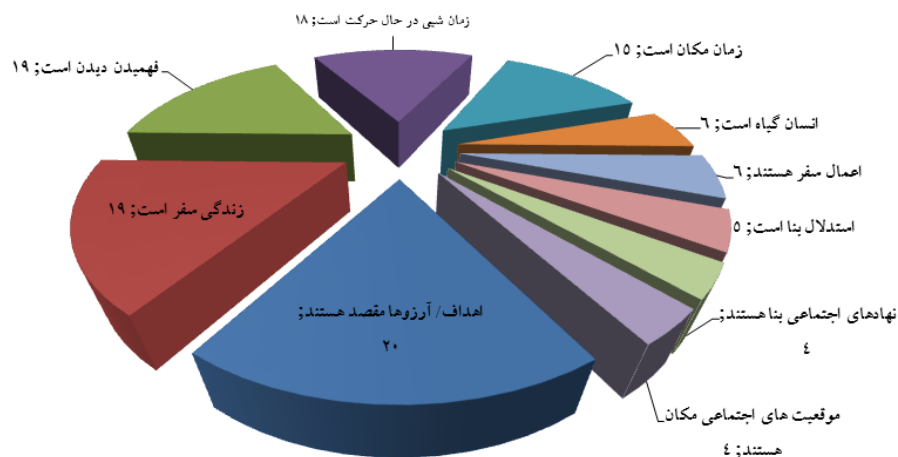
به استعاره‌ای ساختاری می‌گوییم که در آن مفهومی در قالب مفهوم دیگر بیان شود؛ مانند: «وقت طلاست»، «کار سرمایه جاودانی است»، «دنیا کاروانسراست». از میان ۴۵۰ مورد استعاره مفهومی ساختاری که در قالب ۱۵۵ اسم‌نگاشت یافت شد، پربسامدترین اسم‌نگاشت «اهداف/آرزوها مقصد هستند» با ۲۰ مورد وقوع بود و اسم‌نگاشت «زندگی سفر است» و «فهمیدن دیدن است» با ۱۹ بار تکرار در رده‌های بعدی قرار داشتند.

جدول ۲: اسم‌نگاشت‌های استعاره‌های ساختاری

Table 2: Structural Noun Mappings

اسم‌نگاشت	تکرار در پیکره	اسم‌نگاشت	تکرار در پیکره
اهداف / آرزوها مقصد هستند	۲۰	انسان گیاه است.	۶
زندگی سفر است	۱۹	اعمال سفر هستند	۶
فهمیدن دیدن است	۱۹	استدلال بناست	۵

اسم‌نگاشت	تکرار در پیکره	اسم‌نگاشت	تکرار در پیکره
زمان شیء در حال حرکت است	۱۸	نهادهای اجتماعی بنا هستند	۴
زمان مکان است	۱۵	موقعیت‌های اجتماعی مکان هستند	۴
فهمیدن دیدن است	۱۹	استدلال بنا است	۵
زمان شیء در حال حرکت است	۱۸	نهادهای اجتماعی بنا هستند	۴
زمان مکان است	۱۵	موقعیت‌های اجتماعی مکان هستند	۴

نمودار ۲: اسم‌نگاشت‌های استعاره‌های ساختاری

Figure 2: Noun Mappings of Structural Metaphors

نمونه‌های زیر همگی منتخب از پیکره هستند:

اهداف/آرزوها مقصد هستند

۳۴. پس از چندی به این آرزو رسیدم.

۳۵. برای رسیدن به این نتیجه راه بسیار ساده‌طبیعی دارند و آن این است.

.....

زندگی سفر است

۳۶. تو امروز بر فرازی ایستاده‌ای که هزار راه را می‌توانی دید.

۳۷. به یک چشم به هم زدن من زندگی دیگری به غیر از زندگی خودم را طی می‌کردم.

.....

فهمیدن دیدن است

۳۸. در آنجا بود که دید رضاخان توانسته نظر افسران سالخورده قزاق را به خود جذب کند.

۳۹. دنیا روشن شد و راه فکرش روان و آسان گشت.

یافته‌های پیکره‌ای مشخص کرد که در طبقه استعاره‌های ساختاری، مفاهیم انتزاعی «اهداف/آرزوها»، «زندگی»، «زمان» و مفاهیم مربوط به «ذهن‌آفهمیدن، استدلال کردن، فکر کردن، توجه کردن و...» بیشترین بسامد وقوع را در میان مفاهیم حوزه مقصد داشتند و مفاهیم عینی «سفر»، «بنا»، «دیدن»، «غذا» و «منبع» از پرکاربردترین مفاهیم حوزه مبدأ برای بیان مفاهیم انتزاعی در پیکره مورد بررسی بودند.

چنانچه مشاهده شد مفهوم «سفر» پرکاربردترین مفهوم عینی است که برای ساخت‌سازی مفاهیم انتزاعی به کار می‌رود. در جدول ۳ برای نشان دادن وسعت تنوع این استعاره، نمونه‌های یافت‌شده در پیکره را که با استفاده از مفهوم «سفر» ساخت‌سازی شده‌اند، به همراه مفاهیم مربوط به مقصد و مسیر که بخشی از مفهوم کلی‌تر سفر هستند، ارائه می‌دهیم.

جدول ۳: استعاره‌های ساختاری با استفاده از مفهوم سفر

Table 3: Structural Metaphors with Regard to the Notion of Voyage

اسم‌نگاشت	تکرار در پیکره	اسم‌نگاشت	تکرار در پیکره
اهداف / آرزوها مقصد هستند	۲۰	آگاهی سفر است	۱
زندگی سفر است	۱۹	تجربیات سفر هستند	۱
اعمال سفر هستند	۷	حالات روحی و عواطف مسیر هستند	۱
فکر کردن سفر است	۶	رابطه حرکت در یک مسیر است	۱

اسم‌نگاشت	تکرار در پیکره	اسم‌نگاشت	تکرار در پیکره
پیشرفت یک کشور در طول زمان سفر است	۵	زندگی مسیر است	۱
استدلال سفر است	۴	استدلال مسیر است	۱
فعالیت‌ها سفر هستند	۴	اعتقادات حرکت در یک مسیر هستند	۱
عشق سفر است	۲		

در اینجا نمونه‌هایی را از ساخت‌سازی استعاری با استفاده از مفهوم عینی «سفر» را از پیکره ارائه می‌دهیم:

اعمال سفر هستند

۴۰. خود نمی‌دانسته‌اند که از کجا مأمورند و به سود چه کسانی گام برمی‌دارند.

عشق سفر است

۴۱. من در راه محبت و شفقتی که قلباً نسبت به توانگران و تهیدستان دارم روزی خود را سعادت‌مند و شادکام خواهم یافت.

استدلال سفر است

۴۲. اگر کسی استدلال‌ها و استشمام‌هایی در جهت عکس این نظر برداشته.

۴- ۱- ۳. استعاره‌های مفهومی جهتی

از میان ۱۲۵ مورد استعاره جهتی که در قالب ۹ اسم‌نگاشت یافت شدند، پربسامدترین اسم‌نگاشت (بیشتر بالاست، کمتر پایین است) با ۲۲ مورد وقوع بود و اسم‌نگاشت‌های (منزلت بالاست، بی‌منزلتی پایین است) و ... در رده‌های بعدی قرار داشتند.

بیشتر بالاست، کمتر پایین است

۴۳. این امر از روی ناچاری، میزان توقع انسان امروز را نسبت به هم‌نوعش پایین آورده

است.

۴۴. و دو روز در امامزاده هاشم ماندند تا بوران فرو نشست.

منزلت بالاست، بی‌منزلتی پایین است

۴۵. این گروه از پست‌ترین بیغوله‌ها به بالاترین پله‌های نردبان اجتماع رفتند و اینک چاره ندارند جز آنکه آن طبع پست و آن نهاد ناساز را جامهٔ حریر و زربفت بپوشند.

۴۶. مثل آن بود که یک گردن از تو درازتر شده‌ام، خودم را در بلندی و سایرین را در پستی تصور می‌کردم.

پس از بررسی پیکرهٔ نمونه، از میان ۱۲۵ مورد استعارهٔ جهتی در قالب ۹ نوع اسم‌نگاشت، حوزهٔ مبدأ «بالا و پایین» با اختلافی قابل توجه نسبت به سایر انواع، از بیشترین بسامد وقوع برخوردار بود. بسامد سایر انواع حوزه‌های مبدأ در طبقهٔ استعاره‌های جهتی در جدول ۴ قابل مشاهده هستند.

جدول ۴: بسامد وقوع حوزه‌های مبدأ در استعاره‌های مفهومی جهت

Table 4: Frequency of Occurrence of Source Domains among Directional Conceptual Metaphors

تکرار در پیکره	حوزهٔ مبدأ	تکرار در پیکره	حوزهٔ مبدأ
۳	مقابل و کنار	۶۶	بالا و پایین
۳	در جهت و مخالف جهت	۸	روبه‌رو و پشت
۱	باز و بسته	۷	داخل و خارج
۱	مرکز و حاشیه	۷	عمق و سطح
		۶	زیر و رو

• حوزهٔ مبدأ مقابل و کنار

۴۶. در سخنرانی خود از دولت خواست تا از ملت کمک بگیرد و در مقابل هرج و مرج‌ها

بایستد تا مشکل با حکومت شوراها حل شود.

• حوزه مبدأ داخل و خارج

۴۷. همه چیز در اراده ما بود.

• حوزه مبدأ در جهت و مخالف جهت

۴۸. اگر کسی استدلال‌ها و استشمام‌هایی در جهت عکس این نظر برداشته.

• حوزه مبدأ مرکز و حاشیه

۴۹. اگر مجلس دایر می‌بود و اگر سیاست مملکت مرکز ثابتی داشت، بسیاری از مشکلات متوجه مملکت نمی‌شد.

جدول ۵: پربسامدترین اسم‌نگاشت‌های استعاره‌های مفهومی جهتی در پیکره

Table 5: The MPST Frequent Noun Mappings of Conceptual Metaphors in Corpus

اسم‌نگاشت	تکرار در پیکره	اسم‌نگاشت	تکرار در پیکره
بیشتر بالاست، کمتر پایین است	۲۲	بیشتر عمیق‌تر است، کمتر سطحی‌تر	۴
منزلت بالاست، بی‌منزلیت پایین است	۸	آگاهی بالاست، عدم آگاهی پایین	۴
مواجه شدن روبه‌رو است، عدم مواجه پشت است	۴	معنویات بالا هستند، مادیات پایین هستند	۳
تحت کنترل زیر است، کنترل‌کننده رو است	۴	قوی‌تر بالاست، ضعیف‌تر پایین است	۳

جدول ۶: پربسامدترین اسم‌نگاشت‌ها در کل پیکره

Table 6: The Most Frequent Noun Mappings in the Whole Corpus

اسم‌نگاشت	تکرار در پیکره
حالات روحی / عواطف شیء هستند	۱۵۱
سخن شیء است	۶۴
فکر شیء است	۴۶
ذهن ظرف است	۴۴
اعمال شیء هستند	۳۲
قلمرو ظرف است	۲۸
بیشتر بالاست، کمتر پایین است	۲۲
وضعیت شیء است	۲۱
اهداف / آرزوها مقصد هستند	۲۰
انسان ظرف است	۲۰

۶. نتیجه‌گیری و بحث

در این پژوهش تلاش شده است تا ضمن پاسخ به پرسش‌های پژوهش و نحوه بازنمایی انواع استعاره‌های مفهومی در پیکره‌ای از افعال مرکب زبان فارسی، تحلیل‌هایی آماری نیز بر پایه این داده‌ها ارائه شود.

از زمان طرح این نظریه، این سؤال مطرح بوده که کدام حوزه‌های مبدأ متداول برای فهم کدام دسته از رایج‌ترین مفاهیم انتزاعی به‌کار می‌روند؟ پاسخ به این پرسش بی‌تردید از طریق مطالعات پیکره‌ای امکان‌پذیر است. مطالعاتی که بر پایه حدس و گمان، شم زبانی و یا بررسی متداول‌ترین حوزه‌های مبدأ و مقصد موجود در مقالات مربوط به استعاره‌های مفهومی و مثال‌های مربوط به آن استوارند، پاسخ صحیح و دقیقی به این پرسش نخواهند داد. از این رو برای پاسخ به این پرسش‌ها در پژوهش حاضر به پیکره‌ای نمونه از زبان فارسی مراجعه شد. در این پیکره پنج حوزه مبدأ اول از حوزه‌های زیر که همگی از دسته استعاره‌های هستی‌شناختی هستند با اختلاف زیادی (به‌ویژه دو حوزه اول) پربسامدترین حوزه‌های مبدأ در این پیکره از زبان فارسی و در میان افعال مرکب و شیوه‌های

مفهوم‌سازی آن‌ها بودند: ۱. شیء؛ ۲. ظرف؛ ۳. انسان؛ ۴. جاندار؛ ۵. ماده؛ ۶. سفر؛ ۷. حرکت؛ ۸. مکان؛ ۹. غذا؛ ۱۱. تجربیات جسمانی؛ ۱۲. حیوانات؛ ۱۳. اعضای بدن؛ ۱۴. نیرو؛ ۱۵. نور و تاریکی؛ ۱۶. بنا.

از آنجا که مفاهیم مربوط به حالات روحی و عواطف یکی از پرکاربردترین حوزه‌های مقصد در زبان هستند و از سوی دیگر حوزه مبدأ شی از متداول‌ترین حوزه‌های مورد استفاده در طبقه استعاره‌های هستی‌شناختی است، بنابراین انتظار می‌رود که اسم‌نگاشت استعاری (حالات روحی/ عواطف شیء هستند) پربسامدترین نگاشت در طبقه‌بندی از استعاره‌های مفهومی در میان افعال مرکب در زبان فارسی باشد. بنابراین مفهوم‌سازی استعاری افعال مرکب بر مبنای اسم‌نگاشت‌هایی صورت گرفته است که پیش‌تر شرح آن رفت. براساس تحلیل پیکره‌مدار و نتایج به‌دست آمده، همان طور که بیان شد، در طبقه استعاره‌های مفهومی هستی‌شناختی پربسامدترین نگاشت استعاری، از میان ۱۵۰۰ مورد استعاره هستی‌شناختی در قالب ۵۸۰ اسم‌نگاشت، بیشترین تعداد به حالات روحی/عواطف شیء هستند اختصاص داشت (۱۵۱ مورد).

از آنجا که سه حوزه مبدأ شی، ظرف و انسان از پرکاربردترین حوزه‌های مبدأ برای درک مفاهیم انتزاعی در زبان است، انتظار می‌رود که حوزه مبدأ شیء از بیشترین بسامد در شکل‌گیری نگاشت‌های استعاری برخوردار باشد. براساس تحلیل پیکره‌مدار و نتایج به‌دست آمده، همان طور که بیان شد، در طبقه استعاره‌های مفهومی هستی‌شناختی پربسامدترین حوزه مبدأ که برای تبیین مفاهیم انتزاعی به‌کار می‌رود، «اشیا» با ۶۸۴ مورد وقوع است و حوزه‌های مبدأ «ظرف» با ۳۵۰، «انسان» با ۱۲۷، «جانداران» با ۱۰۱، «ماده» با ۷۹، و «حرکت» با ۷۴ مورد وقوع، به ترتیب در رده‌های بعد قرار دارند.

از آنجا که مفهوم زمان از متداول‌ترین مفاهیم انتزاعی است که برای فهم آن در زبان از استعاره‌های مفهومی ساختاری به‌ویژه مفهوم‌سازی در حوزه کلام استفاده می‌شود، بنابراین انتظار می‌رود که اسم‌نگاشت (زمان شیء در حال حرکت است) پربسامدترین نگاشت استعاری در طبقه استعاره‌های ساختاری باشد.

براساس تحلیل پیکره‌مدار و نتایج به‌دست آمده، همان طور که بیان شد، در طبقه استعاره‌های مفهومی ساختاری پربسامدترین اسم‌نگاشت، از میان ۳۹۳ مورد استعاره

ساختاری که با ۲۰ مورد وقوع بود و استعاره‌های «اهداف/آرزوها مقصد هستند»، در قالب ۱۷۸ اسم‌نگاشت یافت شدند. مفهومی (زندگی سفر است) و (فهمیدن دیدن است) با ۱۹ بار تکرار در رده‌های بعدی قرار داشتند.

با توجه به وسعت کاربرد و تنوع استعاره‌های مفهومی در زبان روزمره که با استفاده از پربسامدترین حوزه مبدأ در طبقه «سفر» حوزه مبدأ سفر ساخت‌سازی شده‌اند، انتظار می‌رود که حوزه مفهومی استعاره‌های مفهومی ساختاری باشد.

براساس تحلیل پیکره‌مدار و نتایج به‌دست آمده، همان‌طور که بیان شد، در طبقه استعاره‌های مفهومی ساختاری حوزه مبدأ «سفر» پرکاربردترین مفهوم عینی است که برای ساخت‌سازی مفاهیم انتزاعی به‌کار می‌رود.

به‌نظر می‌رسد در طبقه استعاره‌های مفهومی جهتی، اسم‌نگاشت (بیشتر بالاست، کمتر پایین است) از بیشترین بسامد وقوع برخوردار باشد. براساس تحلیل پیکره‌مدار و نتایج به‌دست آمده، همان‌طور که بیان شد، در طبقه استعاره‌های مفهومی جهتی، از میان ۱۰۲ مورد استعاره جهتی در قالب ۹ نوع اسم‌نگاشت، اسم‌نگاشت (بیشتر بالاست، کمتر پایین است) با اختلافی قابل توجه نسبت به سایر انواع، از بیشترین بسامد وقوع برخوردار بود. براساس تحلیل پیکره‌مدار و نتایج به‌دست آمده، همان‌طور که در جدول ۴ آمده است، در طبقه استعاره‌های مفهومی جهتی پربسامدترین حوزه مبدأ که برای تبیین مفاهیم انتزاعی به‌کار می‌رود «بالا و پایین» با ۶۶ بار تکرار در پیکره بود.

پیش‌بینی بر این بود که پنج حوزه مبدأ ۱. انسان (هستی‌شناختی)، ۲. ظرف (هستی‌شناختی)، ۳. شی (هستی‌شناختی)، ۴. سفر (ساختاری)، ۵. نیرو (ساختاری) از پرکاربردترین حوزه‌های مبدأ در کل پیکره مورد بررسی باشد. با توجه به یافته‌های پیکره‌ای، پنج حوزه مبدأ زیر که همگی از طبقه استعاره‌های هستی‌شناختی هستند با اختلاف زیادی (به‌ویژه دو حوزه اول) پربسامدترین حوزه‌های مبدأ در این پیکره از زبان فارسی بودند:

۱. شیء (۶۸۴ مورد، ۴۱ درصد)؛ ۲. ظرف (۳۵۰ مورد، ۲۰ درصد)؛ ۳. انسان (۱۲۷ مورد، ۷ درصد)؛ ۴. جاندار (۱۰۱ مورد، ۶ درصد)؛ ۵. ماده (۷۹ مورد، ۴ درصد).
- پس از آن‌ها متداول‌ترین حوزه‌های مبدأ به کار رفته در این پیکره به ترتیب عبارت بودند از:

۶. سفر (۷۱ مورد، ۵ درصد)؛ ۷. حرکت، ۵۹ مورد، ۴ درصد)؛ ۸. مکان (۵۰ مورد، ۳ درصد)؛ ۹. بنا (۴۳ مورد، ۳ درصد)؛ ۱۰. غذا (۲۲ مورد، ۲ درصد)؛ ۱۱. تجربیات جسمانی (۱۸ مورد، ۱ درصد)؛ ۱۲. حیوانات (۱۷ مورد، ۱ درصد)؛ ۱۳. اعضای بدن (۱۷ مورد، ۱ درصد)؛ ۱۴. نیرو (۱۵ مورد، ۱ درصد)؛ ۱۵. نور و تاریکی (۱۴ مورد، ۱ درصد).

د مجموع در این پژوهش کوشش شد تا چارچوبی مقدماتی برای مطالعه پیکره‌مدار استعاره‌های مفهومی در زبان فارسی ارائه شود. بی‌شک این پژوهش می‌تواند سرآغازی باشد برای مطالعه نظام‌مند و پیکره‌مند استعاره‌های مفهومی و همچنین چگونگی بازنمایی و مفهوم‌سازی آن در میان افعال مرکب زبان فارسی.

۷. پی‌نوشت‌ها

1. source domain
2. mapping
3. conceptualization
4. modularity
5. compounding
6. target domain
7. compound verb
8. Lakoff & Johnson
9. lexicon
10. incorporation
11. metaphorical extension
12. government and binding theory
13. light verb
14. R. Leiber
15. derivation
16. argument structure
17. embodied experience
18. radial categories
19. image schemata
20. structural
21. ontological
22. directional
23. Mark Turner
24. visual metaphor
25. conceptuality principle

26. ubiquity principle
27. unidirectionality principle
28. necessity principle
29. invariance principle
30. experimental motivation principle
31. corpus - driven.

۸. منابع

- افراشی، آ.، حسامی، ت.، و سالاس، ب.ک. (۱۳۹۱). بررسی تطبیقی استعاره‌های مفهومی جهت‌ی در اسپانیایی و فارسی. *جستارهای زبانی*، ۳، ۱-۲۳.
- افراشی، آ.، عاصی، م. و جولایی، ک. (۱۳۹۵). استعاره‌های مفهومی در زبان فارسی. *زبان‌شناخت*، ۲، ۳۹-۶۲.
- افراشی، آ. (۱۳۹۶). *مبانی معنی‌شناسی شناختی*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- افراشی، آ. (۱۳۹۷). الگوی انطباق‌های ریشه‌شناختی واژگان و استعاره‌های مفهومی در حوزه عواطف با رویکرد شناختی. *زبان و زبان‌شناسی*، ۲۶، ۶۹-۸۸.
- انوری، ح. (۱۳۸۶). *فرهنگ بزرگ سخن*. تهران: سخن.
- پایگاه دادگان زبان فارسی، در دسترس: <https://pldb.ihcs.ac.ir/>
- پورابراهیم، ش.، گلفام، ا.، آقاگل‌زاده، ف.، کرد زعفرانلو کامبوزیا، ع. (۱۳۹۰). بررسی مفهوم بصیرت در زبان قرآن در چارچوب معنی‌شناسی شناختی، *پژوهش‌های زبانی*، ۲، ۱۹-۳۴.
- خانلری، پ.ن. (۱۳۵۵). *دستور زبان فارسی*. تهران: انتشارات بنیاد فرهنگ ایران.
- خیام‌پور، ع.ر. (۱۳۸۹). *دستور زبان فارسی*. تبریز: ستوده.
- دبیرمقدم، م. (۱۳۸۴). فعل مرکب در زبان فارسی. *پژوهش‌های زبان‌شناختی فارسی (مجموعه مقالات)*. تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۴۹-۱۹۶.
- راسخ مهند، م. (۱۳۹۲). *درآمدی بر زبان‌شناسی شناختی نظریه‌ها و مفاهیم*. تهران: سمت.
- روشن، ب.، و اردبیلی، ل. (۱۳۹۲). *مقدمه‌ای بر معناشناسی شناختی*. تهران: علم.
- شریف، ب.، و عموزاده، م. (۱۳۹۵). تشکیل افعال مرکب فارسی از منظر دستورشناختی.

جستارهای زبانی، ۲، صص ۱۴۹-۱۷۰

- صباحی گراغانی، ح.، حیدریان شهری، ا.، محمد حسین‌زاده، ع.ر. (۱۳۹۵). بررسی استعاره مفهومی در سوره بقره: رویکرد زبان‌شناسی شناختی. *نشریه ادب و زبان*، ۳۹، ۸۵-۱۰۷.
- فرشیدورد، خ. (۱۳۸۴). *دستور مفصل امروز*. تهران: سخن.
- مرادی، ا.، و کریمی دوستان، غ. (۱۳۹۲). بررسی معنایی فعل مرکب در زبان فارسی. *نشریه ادب فارسی*، ۳۳، .
- منشی‌زاده، م.، چنگیزی، ا.، و شریف، ب. (۱۴۰۰). ماجرای پایان‌ناپذیر فعل مرکب: درآمدی به مفهوم‌شناسی و اصطلاح‌شناسی فعل غیربسیط در زبان فارسی. *پژوهش‌های زبان‌شناسی*، ۲، ۵۳۲-۵۵۰.
- نورمحمدی، م.، آقاگل‌زاده، ف.، و گلفام، ا. (۱۳۹۱). تحلیل مفهومی استعاره‌های نهج‌البلاغه (رویکرد زبان‌شناسی شناختی). *الجمعیه العلمیه الایرانیه اللغه العربیه و آداب‌ها*، بهار، ۲۲، ۸۵-۱۰۷.

References

- Afrashi, A. (2016). *Fundamentals of cognitive semantics*. Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian].
- Afrashi, A. (2017). The pattern of etymological mapping of words and conceptual metaphors in the field of emotions with a cognitive approach. *Language and Linguistics*, 13(26), 88-69. [In Persian].
- Afrashi, A., Asi, M., & Jowlai, K. (2015). Conceptual metaphors in Persian language. *Language Studies*, 6(2), 39-62. [In Persian].
- Afrashi, A., Hesami, T., & Salas, B.K. (2011). A comparative study of directional -conceptual metaphors in Spanish and Persian. *Language Related Research*, 3(4), 1-23. [In Persian].
- Anvari, H. (2007). *The great sokhan dictionary*. Sokhan. [In Persian].
- Barjasteh, D. (1983). *Morphology, syntax and semantics of Persian compound*

verbs: A lexicalist approach. [PhD dissertation]. University of Illinois

- Camp, E. (2006). Contextualism, metaphor, and what is said. *Mind and Language*, 21(3), 280–309.
- Dabir Moghaddam, M. (2005). *Compound verb in Persian language. Persian Linguistic Research (A Collection of Articles)*. University Publication Center. 196–149. [In Persian].
- Deignan A (2005). *Metaphor and corpus linguistics: Converging evidence in language and communication research*. John Benjamins Publication Company.
- Evans, V. (2007). Towards a cognitive compositional semantics: An overview of LCCM Theory. *Further Insights into Semantics and Lexicography*, 11–42. Retrieved from: https://2c9c9846-1aab-49b9-b684-caf9150983e7.filesusr.com/ugd/603cc2_50ccf2a7f12e4baa87a521dfdce7308b.pdf
- Evans, V., & Green, M. (2007). *Cognitive linguistics: An introduction*. Edinburgh University Press.
- Farshidvard, Kh. (1384). *Today's detailed dictionary*. Sokhan. [In Persian].
- Goschler, J. (2007). Metaphors in cognitive and neurosciences: Which impact have metaphors on scientific theories and models?. *Metaphorik*, 12, 1–20. Retrieved from: https://www.metaphorik.de/sites/www.metaphorik.de/files/journal-pdf/12_2007_goschler.pdf
- Grady, J.E. (2007). Metaphor. In D. Geeraerts & H. Cuyckens (Eds.) *The Oxford handbook of cognitive linguistics* (pp. 188–213). Oxford University Press.
- Imre, A. (2010). Metaphors in cognitive linguistics. *Eger Journal of English Studies*, 10, 71 – 82. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/282909020_Metaphors_in_Cognitive_Linguistics

- Johnson, M. (1987). *The body in mind: The bodily basis of meaning, imagination and reason*. Chicago University Press.
- Khanlari, P. N. (1976). *Persian grammar*. Iran Foundation of Culture. [In Persian].
- Khayampour, A.R. (1389). *Persian grammer*. Sotoudeh. [In Persian].
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor. A practical introduction*. Oxford University Press.
- Kroeber, A. (1909). Noun incorporation in American Language. In F. Heger (Eds.), *Proceedings of the International Congress of Americanists*. (pp. 569-576). Nendeln, Liechtenstein, Kraus Reprint
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
- Mohammad, J., & Karimi, S. (1992). Light verbs are taking over: complex verbs in Persian, *Proceedings of the Western Conference on Linguistics*, 5, 195 –212.
- Monshizadeh, M., Changizi, E., & Sharif, B. (2021). The never-ending story of the compound verb: an introduction to the concept and terminology of non-simple verbs in Persian. *Linguistic Research*, 2, 550532. [In Persian].
- Moradi, A. & Karimi Doustan, Gh. (2012). Investigating the meaning of compound verb in Persian language. *Prose Study of Persian Literature*, 16(33).[In Persian].
- Noormohammadi, M., Aghagolzadeh, F., & Gulfam, A. (2011). Conceptual analysis of metaphors in Nahj al-Balagha (cognitive linguistics approach). *Iranian Scientific Society of Arabic Language and Literature*, 8(22), 85–107. [In Persian].
- Pour Ebrahim, S., Golfam, A., Aghagolzadeh, F., & Kurd Zafaronlou Kambozia, A. (2011). Investigating the concept of Basirat in the language of the Qur'an in

the framework of cognitive semantics. *Language Studies*, 3(2), 19–34. [In Persian].

- Rashekh Mohand, M. (2012). *An introduction to cognitive linguistics, theories and concepts*. SAMT. [In Persian].
- Rowshan, B. & Ardabili, L. (2012). *An introduction to cognitive semantics*. Elm. [In Persian].
- Sabahi Garaghani, H., Heydarian Shahri, A, & Mohammad Hosseinzadeh, A.R. (2015). Investigating conceptual metaphor in Surah Al-Baqarah: A cognitive linguistics approach. *Journal of Literature and Language*, 19(39), 85–107. [In Persian].
- Sapir, E. (1911). The problem of noun incorporation in American languages, *American Anthropologist*, 13, 250–282.
- Sharif, B., & Amuzadeh, M. (2015). The formation of Persian compound verbs from cognitive grammar point of view. *Linguistic Research*, 8(2), 149–170. [In Persian].
- Talmy, L. (2000). *Towards a cognitive semantics*. Cambridge.